

Z kroniki naukowej

MIĘDZYKONFERENCJA NAUKOWA NA TEMAT NIEMIECKIEGO DRANG NACH OSTEN

W dniach 20—22 kwietnia 1966 r. odbyło się w Moskwie w Instytucie Słowia-
noznawstwa Akademii Nauk ZSRR sympozjum poświęcone problemowi niemiec-
kiego *Drang nach Osten* i rozwojowi historycznemu narodów środkowej, wschod-
niej i południowo-wschodniej Europy. W sesji zorganizowanej przez Sekcję Histo-
ryczną Instytutu Słowiaoznawstwa wzięli udział specjaliści radzieccy z różnych
ośrodków naukowych ZSRR oraz zaproszeni goście z Bułgarii, Czechosłowacji,
Polski, Rumunii i Węgier. Wydział I Polskiej Akademii Nauk delegował na kon-
ferencję moskiewską zespół pracowników Instytutu Zachodniego w Poznaniu
w składzie: doc. dr Władysław Markiewicz — dyrektor IZ, prof. dr Zdzisław Kacz-
marczyk — przewodniczący Rady Naukowej IZ i dr Zdzisław Nowak — wice-
dyrektor IZ.

Sympozjum miało charakter roboczy, pomyślane było jako próba sprecyzowa-
nia problematyki wielkiej monografii poświęconej imperialistycznemu parciu Nie-
miec na wschód, przygotowywanej od dłuższego czasu przez Sekcję Historyczną
Instytutu Słowiaoznawstwa pod kierunkiem prof. W. D. Koroluka.

Gospodarze sesji przygotowali 4 referaty i 10 komunikatów, goście zagraniczni
wygłosili 6 odczytów. Głównym referentem był prof. Koroluk. W swoim wy-
stąpieniu pt. „*Drang nach Osten*” i *rozwoj historyczny narodów środkowej, wschod-
niej i południowo-wschodniej Europy w okresie feudalizmu (problematyka badań)*
zwrócił on uwagę na konieczność rozpatrywania wschodniej ekspansji Niemiec
jako procesu historycznego, który przybierał różne nasilenie i przejawiał się
w różnych formach w zależności od okoliczności historycznych, w szczególności
zaś od tego, która klasa społeczna w określonej sytuacji dziejowej posiadała hege-
monię w narodzie niemieckim. Prof. Koroluk poddał krytyce koncepcje historio-
graficzne, usiłujące wyprowadzić zjawisko *Drang nach Osten* z immanentnych
właściwości rzekomo niezmiennej „natury” narodu niemieckiego i jego zaborczych
predyspozycji.

Do referatu prof. Koroluka nawiązywały komunikaty G. E. Sanczuka
(*Universalizm imperium niemieckiego i niemiecko-słowiańskie stosunki w współ-
czesnej historiografii niemieckiej*), I. P. Łapietiewa (*Rosyjska i radziecka hi-
storiografia o walce z agresją niemiecką połabskich i nadbałtyckich Słowian*),
A. J. Rogowa (*Aleksander Newski i walka narodu rosyjskiego z niemiecką feu-
dalną agresją w staroruskiej literaturze i sztuce XIV—XVII wieku*), B. N. Florii
(*Miasta bałtyckie i polityka rządu rosyjskiego w Inflantach w drugiej połowie
XVI i w początkach XVII wieku*), F. J. Łapy (*Stosunki polsko-niemieckie
w ostatnim ćwierćwieczu XVIII w. w świetle polskiej, rosyjskiej i radzieckiej
historiografii*). Wszystkie wypowiedzi odznaczały się dobrą znajomością źródeł
i wysokim poziomem erudycyjnym. Szczególnie interesujący, chociaż w pewnych
fragmentach odbiegający, jak się zdaje, od zasadniczego tematu był odczyt
A. Rogowa.

W tej części obrad, dotyczącej wschodniej ekspansji Niemiec w dobie feudalizmu, zabrał głos prof. Z. Kaczmarczyk. Wygłosił on odczyt pt. *Niemiecka kolonizacja średniowieczna w Polsce i rozprzestrzenienie niemieckiego prawa miejskiego w Europie wschodniej*, w którym m. in. poddał krytyce tezy historiografii niemieckiej, wyolbrzymiającej zasięg i rolę żywiołu niemieckiego jako nosiciela postępu ekonomicznego i organizacyjnego w krajach słowiańskich.

Kolejnym referentem była dr N. D. Ratnerowa, która wygłosiła odczyt pt. *Pangermanizm i ruch narodowy na ziemiach słowiańskich Austro-Węgier w drugiej połowie XIX wieku*. Uzupełnieniem jej wystąpienia były komunikaty W. I. Freidzona (*Czy została urzeczywistniona idea federacyjna monarchii austriackiej — lata 60-te i początek lat 70-tych XIX w.*) i I. S. Dostojana (*Rywalizacja austro-rosyjska na Bałkanach w latach 30-tych XIX wieku a księstwo serbskie*). Ponadto w dyskusji nad tym referatem wystąpili prof. J. Iocew z Bułgarii (*Zagadnienie niemieckiej ekspansji ekonomicznej w Bułgarii*) i prof. A. Śnejdarek z Czechosłowacji.

Na podstawie zaprezentowanych przez referentów, bardzo interesujących zresztą, materiałów trudno zorientować się, jak w przyszłej monografii *Drang nach Osten* potraktowany zostanie wiek XIX. Wydaje się, iż opracowanie tego niezwykle istotnego etapu w rozwoju polityki i ideologii niemiecko-pruskiej i austriackiej ekspansji imperialistycznej, skierowanej głównie przeciwko narodom słowiańskim — wymagać będzie od zespołu radzieckich uczonych dalszego poważnego wysiłku. Współpraca z polskimi specjalistami na tym polu rokuje szczególnie pomyślne rezultaty.

Powyższa uwaga dotyczy także pozostałych zagadnień omawianych na sesji, nawiązujących do najnowszej historii stosunków niemiecko-słowiańskich oraz do czasów współczesnych. Dyskusję na temat celów imperializmu niemieckiego w okresie międzywojennym zainaugurował referat prof. W. M. Turoka pt. *Niemiecki imperializm i kraje południowo-wschodniej Europy (od Wersalu do Lorcarno)*. Szczególnie interesujący był fragment odczytu prof. Turoka, analizujący rolę niemieckiego szowinizmu narodowego w przygotowaniu gruntu dla zwycięstwa nazizmu w Niemczech. Próba konkretyzacji i rozwinięcia niektórych stwierdzeń referenta były wystąpienia I. I. Popa (*Niemiecka ekspansja w środkowej i wschodniej Europie oraz stosunki czechosłowacko-węgierskie w latach 1935—1936*), W. W. Czistiakowa (*Róża Luksemburg i jej walka z niemieckim imperiaлизmem*) i D. S. Klimowskiego (*Stosunki polsko-niemieckie w 1933 r.*).

Ostatni referat pt. „*Ostforschung*” i rewanżystowska polityka wschodnia NRF wygłosił dr M. S. Woslenski. Autor trafnie ujął i przedstawił istotne zasady polityki wschodniej współczesnego imperializmu zachodniemieckiego, jednakże nie uwzględnił najnowszych wariantów strategii politycznej kół rządzących w NRF. Polegają one, najogólniej mówiąc, na pozornej rezygnacji z rewizjonizmu granicznego i wysunięciu na plan pierwszy kwestii zjednoczenia Niemiec, pomyślanej jako wchłonięcie NRD i dokonanie tym samym poważnego kroku w kierunku tzw. „rozmiękania” komunizmu. Do referatu dra Woslenskiego cenne uzupełnienia wniosły komunikaty A. F. Noskowej (*Hitlerowska polityka okupacyjna w Generalnej Gubernii w świetle oceny polskiej i zachodniemieckiej historiografii*) i M. R. Tulczyńskiego (*Historycy NRD, PRL, ZSRR i CSRS w walce z zachodniemieckim „Ostforschung”*).

Problematykę współczesną podjęli także w swoich referatach doc. W. Markiewicz i dr Z. Nowak. Doc. Markiewicz omówił zagadnienie *Drang nach Osten* w ujęciu współczesnych nauk społecznych w NRF, w szczególności nauk politycznych i socjologii. We współczesnej nauce i publicystyce zachodniemieckiej czyni się stałe próby zmierzające do zakwestionowania zarówno klaso-

wego podłoża, z którego wyrastała nieprzejednana wrogość żywiołu niemieckiego wobec Słowian, jak i prawidłowego procesualnego charakteru niemieckiego parcia na wschód. Autor ukazał na przykładzie badań opinii publicznej w NRF, iż w świadomości albo podświadomości społeczeństwa w NRF, w tym także młodzieży urodzonej lub wychowanej już po wojnie, nadal utrzymują się przesady nacjonalistyczne i stereotypy rasowe charakterystyczne dla tradycyjnych rzeczników *Drang nach Osten*.

Dr Nowak w referacie pt. *Ekonomiczne przesłanki niemieckiego „Drang nach Osten”* wskazał na nieprzedawnione niebezpieczeństwo odradzania się w nowych formach ekspansjonizmu i militarizmu niemieckiego w NRF, który znajduje obiektywne podłoże w charakterze panującego w tym kraju ustroju społeczno-gospodarczego.

Zamykając obrady prof. I. A. Chrienow, dyrektor Instytutu Słowianoznawstwa, wyraził przekonanie, iż przyczyniły się one do zacieśnienia współpracy między przedstawicielami różnych dyscyplin naukowych z krajów socjalistycznych zajmujących się problematyką niemcoznawczą, której poznawczego i praktycznego znaczenia nie sposób przecenić. Prof. Chrienow zapowiedział, iż materiały sesji zostaną wydane drukiem i że wydatnie pomogą one Sekcji Historycznej Instytutu Słowianoznawstwa w pracach nad monografią *Drang nach Osten*.

W. M.

SESJA NAUKOWA

Z OKAZJI SETNEJ ROCZNICY URODZIN JULIANA MARCHLEWSKIEGO

Z okazji 100-rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego (ur. 17 V 1866) odbyła się w Pałacu Staszica w Warszawie w dniach 16 i 17 maja 1966 r. sesja naukowa z pięcioma referatami i licznymi uzupełniającymi wypowiedziami dyskutantów przybyłych z wielu ośrodków naukowych Polski, Związku Radzieckiego i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Określeniu miejsca i znaczenia twórczego dorobku J. Marchlewskiego w polskim ruchu robotniczym poświęcone były referaty doc. dra Feliksa Tycha i prof. dr Celiny Bobińskiej. Działalność J. Marchlewskiego w ruchu rewolucyjnym rosyjskim i w Rosji Radzieckiej omówił w obszernym referacie kandydat nauk historycznych Instytutu Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR — G. G. Kuranow; udział J. Marchlewskiego w działalności „Grupy Spartakusa” i jego zaangażowanie w walce przeciwko imperializmowi niemieckiemu na przełomie XIX i XX w. przedstawił dr Horst Schumacher z Instytutu Marksizmu-Leninizmu przy KC SED, autor wydanej w 1964 pracy pt. *Sie nannten ihn Karski, Das revolutionäre Wirken Juliana Marchlewskis in der deutschen Arbeiterbewegung 1896 bis 1919*.

Jak stwierdził ostatni z wymienionych referentów, J. Marchlewski działał w Niemczech nielegalnie lub półlegalnie przez blisko 20 lat. Bibliograficzne zestawienie prac, broszur i artykułów opublikowanych w języku niemieckim, obejmujące około 1700 tytułów, dowodzi zarówno głębokiej znajomości środowiska niemieckiego, w którym Marchlewski działał, jak i wysokiego stopnia zaangażowania w ruchu robotniczym na terenie Niemiec. Schumacher stwierdził, iż prace Marchlewskiego „weszy do skarbicy niemieckiej rewolucyjnej publicystyki i literatury, a pseudonim Marchlewskiego (J. Karski) stał się w Niemczech pojęciem,